

BARNA GÁBOR

MÉSZÁROS MIHÁLY, A CSÉPAI HALOTTLÁTÓ*

A *halottlátó* – *halottlátás* jelenségét, képzetkörét néprajzi irodalmunkban nem mondhatjuk kellőképpen feldolgozottak.

Mindmáig Diószegi Vilmos¹, ill. korábban Fekete József² és Nyári Albert³ írásai, tanulmányai a legrésztesebbek, bár kisebb közlésekben, szórványos adatokban nincs hiány. Újabban e sorok írója foglalta össze egy nagyobb terület, a Hortobágy-környék idevonatkozó hagyományait⁴. Nagyon jelentős Czövek Judit kéziratos tanulmánya⁵, amely a recens anyagnak, a szakirodalomnak eddig legteljesebb összefoglalása.

A halottlátó az ún. természetfeletti erejű emberek csoportjához tartozik⁶. Az alak és ezzel együtt a képzetkör nem ismert közönségesen az egész magyar nyelvterületen, földrajzilag kisebb-nagyobb területekhez köthető. Szórványosan az egész magyar etnikum ismeri.

A halottlátó – eddig ismert – legkorábbi szakirodalmi említése a múlt század végéről való. Bálint Sándor bukkant rá éppen a csépai halottlátóról szóló írásra a *Szegedi Napló* 1895. évfolyamában. A *csépai subás* szent című névtelenül megjelent cikket talán Tömörkény István írta. Kandra Kabos *Magyar Mythológiájában* sajnos csak általánosságban tesz említést róluk: „Majdnem minden vidéknek megvannak a magok tudós emberei és asszonyai, kiket a nép messze vidékről is megkeres, hogy ügyes-bajos dolgaikban segítségüket kérje. A néphit valónak tartja azt is, hogy vannak

* Barna Gábor: Mészáros Mihály, a csépai halottlátó. In: Barna Gábor (szerk.) *Csépa – tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből II.* Eger – Szolnok, 1982. 335-362.

1 Diószegi 1956.

2 Fekete 1910.

3 Nyári 1908.

4 Barna 1979. 57-59.

5 Czövek 1978. [Időközben, 1987-ben megjelent, s e kötetbe közöljük is! BG]

6 Vö: Cs. Pócs 1964.; Körner 1967. 284.

látó asszonyok, kik a halottakat látják, velök beszélnek és kívánságukat tőlük kitudhatják.

Úgy vélem, hogy ősvallási hagyományos gyakorlattal vagyon bennök dolgozunk.⁷ Ezután a dormándi és a szalacsi halottlátó asszonyt említik⁸. Századunk első évtizedében a dormándi asszonyok mellett írnak a novaji, a mezőtárkányi, a jászberényi, a szemerei, az endrefalusi és az egerszalóki halottlátóról⁹. A harmincas években szerzünk tudomást a Cserseztoma-jon élő, de zalai származású halottlátóról¹⁰. A negyvenes években a már megismertek mellett említik a borsodivánkai halottlátó embert¹¹, újra a jászberényi halottlátó asszonyt¹² és a csépai embert¹³. Az ötvenes években jelentek meg adatok a markazi, egy torontálmegyei és egy valóni (Moldva) halottlátóról¹⁴, az orosházi táltosról¹⁵, majd a miskolci tudósszszonyról¹⁶. A hatvanas évek irodalmában bukkanunk a szalacsi, a putnoki és a petneházi halottlátókra¹⁷. Ekkor említik az újszászi léleklátót is¹⁸. A közelmúltban több új adatot jegyeztek le a bekecsi és sárospataki¹⁹, a feldebrői, a nagyfügedi²⁰, a kabai²¹ halottlátókról, valamint istensegítsi és dévai látó asszonyokról²². Ekkor ismerjük meg a füzesabonyi halottlátót²³. (Felsorolásunk nem törekedett teljességre. Az irodalomjegyzékben majdnem hiánytalanul megtaláljuk a halottlátókra vonatkozó irodalom felsorolását.) Meg kell azonban említenünk, hogy kéziratos gyűjtésekben, valamint pl. a Szolnok megyei néprajzi atlaszban jóval több a megemlített halottlátók száma. Munkánk során ezeket az adatokat csak részben tudtuk figyelembe venni. Itt említem meg, hogy szépíróink közül Tömörkény

7 Kandra 1897. 119.

8 Ethnographia X. 1899. 171-172.

9 Benkóczy 1907.; Nyári 1908.; Berze Nagy 1910; Fekete 1910.

10 Vajkai 1939.

11 K. Kovács 1944.

12 Demeter 1948.

13 Tolnai Világlapja 1941. 44. szám. A cikk tartalmára Bálint Sándor hívta fel a figyelmemet. Segítségét ezúton is köszönettel említhetem. Bálint 1942. 21.

14 Diószegi 1953.

15 Darvas József, 1954. 53

16 Diószegi 1958.

17 Csiszár Árpád, 1967. 194-196.

18 Cs. Pócs 1964. 125-127.

19 Szabó 1975. 244 skk, 408 skk.

20 Gulyás 1976. 96.

21 Sándor 1976. 232.

22 Bosnyák 1977. 102-103.

23 Barna 1979. 57.

István, Gárdonyi Géza, Kádár Lajos és Veres Péter is írtak halottlátókról²⁴, alakjuk fel-felbukkan a paraszti önéletírásokban is²⁵.

Mészáros Mihály, a csépai halottlátó

A továbbiakban Mészáros Mihályról, a századfordulón élt csépai halottlátóról tekintjük át a még élő, napjainkban is elérhető hagyományokat. Anyagunk nagyobb része Cséparól, jórészt Mészáros Mihály hozzátartozóitól, és a környező községekből származik. A Mészáros Mihályra vonatkozó korábbi irodalmi, szakirodalmi adatokat sem mellőztük. Az elbeszéléseket, a visszaemlékezéseket lehetőleg szó szerint idézzük.

Tudományszerzése

„Hogy hogy kezdődött? Csúfolták a munkatársai, hogy kalamolsz Miska! Mer így beszélt nekik, hogy tudott: látomása vót és tudott. Hát kicsúfolták a munkatársai. Hát osztán megfogadta, hogy nem beszél. Nem akart a többinek csúfja lenni. És... tecchalott vót nyolc napig. Nyolc napig eszméletén kívül fekütt. Nyolc napig se nem evett, se nem ivott, étlen-szomjan. Hát orvos ugye, akkor még annyi vót az orvosi tudomány, hogy tudta hogy él, azt megállapította, mer a pulzusa vert. Mondta, hogy állandóan figyeljék, gyenge pelyhet tegyenek az orra alá, hogy ha libben, akkor még él. Nem tudtak vele. Ezt sokat elmesélték, hogy történt. Vasárnap délbe megebédeltek, készültek valahova látogatóba, onnan tudom, hogy az idős nagymama vót karonülő, oszt mondta neki a nagymama, hogy Hé, vigye ki a kisjányt a kertbe, míg én elkészülök, meg felöltözök. Ne kenje a gyerek össze magát. Hát osztán sétáltak, oszt amikor bement, gyerekestől esett össze. Oszt akkor nyolc napig alutt. Oszt amikor észhő tért, hát semmi rendellenesség. Hát nem fájt semmije. Csak akkor mondta, – hát kérdeztek tőle mindent, hát aszonta, hogy borzalmas utat tett meg. Sok mindent látott, de nem beszélhet. Nagyon szép vót, sok mindent tud, sok mindent látott, de nem beszélhet. De most már mindegy, hogy ki csúfolja, amit tud, elmongya, akar mibe kerül is. Híre ment, oszt attú kezdve vidékiek is jártak. 30 éves vót, azt tudom.

24 Tömörkény 1911. 51 skk, 71 skk.; Gárdonyi é.n.; Kádár é.n.; Kádár 1958.

25 Pl. Berényi 1975.

Mihály bácsi úgy 1842 körül születhetett. 51-be született a másik nagyapám, oszt az mondta, hogy akkor nagyon szűk világ vót. Mihály bácsi 84 éves vót 1926-ban, mikor meghalt. (Az anyakönyvi adatok alapján vissza-következtetve, valószínűleg 1844-ben született, miután 1927-ben 85 éves korában halt meg.)

Azt mondta később is, hogy arrú nem beszélhet, amit látott. Mindent mondhat, amit tud, de arrú nem beszélhet. Nem szabad.”²⁶

„Úgy született Mihály bácsi, nem tanulta sehol a tudományt. Azt is megmondta, hogy ha ő meghal, akkor megszólal a harang is a toronyba a harangozó nélkül.”²⁷ Egyszer kilenc napra elaludt. De nem temették el, mert tollat tartottak az orrához, és látták, hogy azt mindig fújja.”²⁸

Működési körzete

A történetekben legtöbbször természetesen a környező tiszazugi és a Tiszazug közvetlen szomszédságában fekvő településeket emlegetik. Ezek közül is elsősorban a katolikus többségű helyeket: Cibakházát, Kunszentmártont, Szelevényt, valamint Tiszakécskét (itt az újkécskei rész katolikus, Ókécske református) és Csongrádot. Jártak Csépara Mészáros Mihályhoz a tiszazugi református községekből is, de a visszaemlékezések szerint elsősorban a betelepült katolikus réteg. Leginkább Tiszakürtöt, Tisasast és Tiszaugot említik a történetek, kisebb mértékben az ezeknél távolabb fekvő református falvakat: Tiszainokát és Nagyrévet. Gyakran szerepel a történetekben Mezőtúr, Szarvas és Szeged is.²⁹ Nagyjából Szeged és környéke jelentheti a csépai halottlátó ismertségének déli határvonalát. Itt Szegeden, Csanyteleken és Csongrádon – Tömörkény István egyik novellája alapján – a fuvarosok egynémelyike állandó fuvart bonyolított le a város és Csépa között, s ezt jelzik Bálint Sándor tápéi és

26 Kanyó Pétemé közlése. A saját gyűjtésű adatokat külön nem jelzem. A hosszabb idézetek informátorait név szerint megemlítem. Mészáros Mihály születésének pontos idejét, szüleinek, keresztszüleinek nevét pontosan nem ismerjük, mert a plébániai irattárból a háborús dűlások következtében a keresztek anyakönyvének ez a kötete hiányzik. Halála időpontjából és életkorából visszakövetkeztetve, 1844-ben születhetett. Letanóczky Ernő plébános úr segítségét ezúton is nagyon köszönöm.

27 Czucz Mihályné közlése

28 Czövek Judit gyűjtése; Kecskeméti Józsefné közlése

29 Vö: Bálint 1957. I.

szegedi, ill. Grynaeus Tamás Baja környéki adatai is.³⁰ A távolabbi települések és vidékek pontos vagy pontatlanabb említése jelzi, hogy a csépai szentembert majdnem az egész egykori Magyarország területén ismerték, legalábbis hírből. A történetekben említik ugyanis az alábbi helyeket még: Rakamaz, Nyírség, Felsőtárkány, Dunántúl, Szlovákia, Csehország, Kondoros, Gádoros, Erdély (Erdély felé valószínűleg a radnai búcsújárás vitte el a híret).³¹

„Helyből is jártak hozzá sokan, hát akinek halottja volt. Vidékről is, az egész országból. Még külföldről is írtak neki leveleket, Németországból, Csehországból. Inkább idősebb korúak jártak hozzá... férfi kevés, de az is volt, de inkább nők.”³²

„Mostanában már nagyon nem emlegetik. Vonaton, sokat járok be Szolnokra, oszt kérdezték már, hová való. Mondom, oszt mondják, jaj, Csépara! Élt ottan egy szentember. Nincs már meg ugye? Kécskeiek kérdezték. Onnan is sokan jártak hozzá. A szentember, meg Léleklátó Mihály bácsi, így jellemezték. Még idősek, ha így emlékeznek rá.”³³ „Kürtrül jártak, de nagyon kicsibe. Főleg katolikusok, de jártak reformátusok is. Sasrul, Kürtrül kevés. Cibakrul nagyon sokan, de hát az katolikus. Cibak nagyon jó helye volt, rengeteg ismerőse. Kunszentmárton is. Szóval az egész országból jártak hozzá.”³⁴ „Híre öt-hat megyében elterjedt, mindamellert én, ki eleget érintkezem a néppel, mindössze három esztendő óta tudok róla, bár a csépai ember már valami tizenöt év óta van abban a foglalatosságban, hogy látja a halottakat.” – írja Tömörkény István.³⁵ Amikor századunk elején Tömörkény István feleségével együtt nála járt, Csépan a vendéglőben foglaltak szállást. Sokan jöttek ugyanis olyan távolból, hogy kénytelenek voltak Csépan éjszakázni. (Lásd térképet!)

„Akik messzirül gyűttek, azt hiszem, úgy is vót, hogy aludtak náluk. Már így nálunk nem, mer akkor már jobban vót vonatjárás Tiszaugrú, onnan jöhetett gyalog is. 12 km út azelőtt nem nagy út vót, máma nagy

30 Tömörkény 1911. 85. A novellában említett Muladi nevű fuvaros már több mint hússzor járt szegedi utasokkal a csépai halottlátónál. Más vidéken is kialakult egy halottlátókhöz gyakran járó „fuvaros” réteg. Vö: Barna 1973. 112.; Bálint Sándor gyűjtése és szíves közlése.

31 Vö: Tömörkény 1911.; Bálint 1957. I.; Czövek 1978.; Vö: Magyar Márta tanulmánya. [Magyar Márta: Csépa falun kívüli kapcsolatai. In: Barna Gábor (szerk.) *Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből*. Eger-Szolnok, 1982. 101-138.]

32 Kanyó Péterné közlése

33 Kanyó Péterné közlése

34 Kanyó Péterné közlése

35 Tömörkény 1911. 79. Tömörkény 1911. 79.

út. Akkor sokat gyalogoltak. Meg ott Kunszentmárton 15 km, Csongrád 12, vonatjárás vót onnan. De hallottam anyáéktú, hogy bizony sokszor tizen is aludtak ott. Ahogy tudtak, hát a fődön aludtak. Meg hát csak vótak ismerős családok, azok is nagyon szívesen adtak. Szegedrú nagyon sokan jártak. Azok ugye nem tudtak visszamenni, majd Csongrádrú hajóval mentek és nagyon sokan náluk aludtak. Oszt akkor hajnalban elindultak.”³⁶

„Ezeket, akik így késő este jöttek, azokat elszállásolták itt a környékbe Csépan. Nagy vót az ismeretség, meg még a pap el is ment, hogy adjatok már ezeknek a szerencsétleneknek, most gyűttek, aggyatok már nekik helyet.”³⁷

A halottlátónál

Mészáros Mihályt emlegetve, a történetek, visszaemlékezések nagyobb része arról szól, hogy a halottlátónál jártak, s az mit mondott nekik, hogyan viselkedett, és hogyan viselkedtek az őt felkereső idegenek. Ennek kapcsán felelmegetik kapcsolatát a halottak lelkével, s részletesen elmesélik a beszélgetés körülményeit.

„Mindig találkozott velük, oszt ott látta, hogy melyiknek milyen helye van, melyiknek mit kell utána tenni, hogy hamarabb megszabaduljon a szenvedéstül, mer azok egy borzasztó lemorzsolódott emberek a másvilágon, mer azok nem tudnak a többiekkel menni. Hogy a többiek hogy tudnak örülni, szabadon vannak már, hogy azoknak milyen öröm ott az énekük, de ezek, akik szenvednek a tisztítótűzben, ezeknek osztán nagyon rossz soruk van. Aszonta, hogy minél többet tenni a halottaké! Mindig aszonta, hogy ne csak a hozzátartozók, mer lehet, hogy azok nem mondanak értük egy amment se, hanem minden ember, akinek van hozzá lelke, mindig imádkozzon a halottaké, mer borzasztó rá vannak szorulva. Ilyen dógokat hallottunk és gyerekéssel belénk vésődött.”³⁸

„Volt vagy 30 éves, mikor ez kezdődött. De előzőleg már tudott. Így sugallatok jöttek neki és beszélt egyiknek, másiknak... így férfiak között dógozott, aratás, s cséplés, meg ilyen munkákba... úgy tudom, elég későn is nősült... Minden éjfélkor, bárhogy aludt is, az kiment. Mezítláb.

36 Kanyó Péterné közlése

37 Mészáros Gyula közlése

38 Kanyó Péterné közlése

Még télen is. Éjfélkor mindig kiment. Az apai nagymama kérdezte tőle, hogy tessék mondani nászuram, mér mén ki? Hát aszongya, szeretnék tanákozni velek. Aszongya, vigyen ki engemet is. Szó se lehet róla, úgyse látná, úgyse hallaná, mer olyan sokan vannak, oszt olyan szépen énekelnek. Oszt vót, amikor azt mondta neki: nászasszony, hallotta most, hogy milyen gyönyörű Mária-éneket énekeltek? Nem, pedig hallgatóztam. Aszonta, hogy ő lássa a természetbe, ahogy meghaltak, bekötött fejfel, ahogy... ilyen látomása van... Persze, most a művelt világba sok mindent nem akarunk hinni. De amit abba a pár évbe is hallottam, kellett, hogy lásson. Állítani merem, hogy kellett, hogy lásson. Mert nem tudhatta volna. Akar hogy gondolkozom, nem létezik, hogy tudhatta volna.”³⁹ „Vót egy szomszédasszonyunk, eljött érdeklődni a szülei után. Annak mondta, hogy apádnak még mindig fogja a bőgatyáját egy gyereked! Nem halt meg énnekem egyetlen gyerekem se! Aszongya, no, Terka, egy azér nem gyűtt a világra. Hát neki vót egy üszögje... Az az üszögöd fogja az apád gatyáját. De az apádé tegyé valamit. Csak így beszélgetett vele, majdnem szomszéd volt. Az apádé tegyé valamit, mer még mindig nem tud a felszabadultakkal menni, mert a kicsid ott fogja a gatyáját. Ezt nagyon jó tudom, ezt jó megjegyeztem.”⁴⁰

A beszélgetés a szobában folyt le. Egyesek tudni vélik, hogy „az asztal közepén vót egy olyan szűrös üveg, oszt azt nézte. Oszt az az üveg akkor világított, amikor akarta. Oszt annak az üvegnek a fényibe tudta megidézni a halottakat. Oszt tényleg ott állt az öregapám. Anyám nem látta, csak én. Nekem jelent meg. De én nagyon megijedtem... kiszaladtam.”⁴¹

Az általános vélekedés szerint csak a benne hívőknek számolt be a halottaikról, de egyesek szerint „mindenkivel beszélt, azokkal is, akik nem hittek benne. De élőkről soha nem beszélt.”

Beszélgetés közben „Mihály bácsinak nem lehetett a szeme közé nézni. Csak a ház sarkába nézett. Ott volt egy Mária alakja (szobra). Azt nézte.” Erről a Mária szoborról később még többször is említés történik.

Mészáros Mihály, a halottlátó felkeresésének oka – a hiedelem szerint – a holtak, az elhunytak lelkeinek jelentkezése volt. A lelkek hozzátartozóiknak jelezték visszatértüket. Ennek különféle jelei lehetek: ajtónyílás és nem láttak senkit, zörgés a szobában, edénycsörgés.

39 Kanyó Péterné közlése

40 Kanyó Péterné közlése

41 Fekete József közlése

„Én annál (a halottlátónál) vótam is, nagyon öreg ember vót mán akkor. Édesanyám, hogy szél érte, nem tudott beszélni, oszt gyónás nélkül halt meg. Nem sokkal utána, hogy meghalt jelenség lett nálunk. Édesapámmal háltunk itt a nagy ágyba, oszt fölérzettünk rá. Három koppanást hallottunk egymás után. Nem keltünk fel, nem mertünk, csak mindketten fenn vótunk, oszt csak kérdezte édesapám, hogy Rozika, fenn vagy-e, oszt én meg szóltam, hogy fenn vagyok. Így reggel tudtuk meg, hogy mi vót a jelenség. Reggel mondja édesapám, hogy tudod mi vót a jelenség, oszt most meg mán menj el Miska bácsihoz. A jelenség meg a' vót, hogy úgy régiesen a gerenda alatt vót a tükör, oszt a két oldalán meg két szentkép, az egyik egy Szent József kép vót, oszt elette a rozsa a drótyját, amivel fel vót akasztva, oszt ahogy úgy csúszott lefelé, először a díványra esett, az vót az első koppanás, onnan meg az asztal sarkához ért, a vót a második, mikor meg így eldőlt, a vót a harmadik, hát e vót a jeladás. Én aztán reggel elmentem Miska bácsihoz. Idevaló ember vót, jó munkásember, oszt olyan munkás lakások vótak itt, olyanok kapták, akik szegény emberek vótak, oszt abba lakott. Mer hát mindannak dacára, hogy sokan jártak hozzá, ez szegény ember vót. Ha szántunk valamit, vessük a Mária eleibe, csak ezt mondta, az nem kért semmit. Mán ágybafekvő vót, mikor én mentem hozzá, oszt mondtuk a jányának, hogy hozzá jöttünk. Az meg odament hozzá, mer így a falnak fordulva feküdt, oszt mondta az apjának, hogy gyűttek magához. Ő meg aszonta rája, hogy tudom. Penitencia nélkül halt meg az édesanyátok, hogy nem tudott beszélni, oszt azért vót jelenség. Mondjatok el érte ezer úrangyalát, meg csináljatok négy alamizsnát. Süttünk kenyeret, olyan akkorát, olyan se cipót, se kenyerest, édesapám meg vágott hozzá szalonnát, oszt azt odaadtuk olyan városi szegényeknek. Az úrangyalát meg úgy mondtuk el, hogy voltak édesanyámnak idősebb nőrokonai, oszt azoknak szóltam, oszt együtt elmentünk a templomba, oszt úgy elmondtuk.”⁴²

„Nagybeteg volt az édesanyám úgy, hogy mán akkor nem is nagyon bíztak hozzá. Harmadnapnak előtte pontosan éjfélkor kinyílt a szobaajtónk. Testvérem szállt le az ágyrul, osztán az tette be. Másnap elment Mihály bácsiékhoz. Nem adta neki tudtára, hogy ugyan miért ment. Aztán Mihály bácsi azt mondta neki: Mér gyüttél Erzsi, te kíváncsiságból gyüttél ide. Mer nálatok pontosan éjfélkor kinyílt az ajtó, s te szálltál le

42 Magyarai Márta gyűjtése, Berkes Antalné közlése

betenni az ajtót. Ne ijedjete meg, mert anyádnak az őrzőangyala volt. Utána harmadnapra meg is halt.”⁴³

A beszélgetések során Mészáros Mihály elmondta a holtak külsejét, s tanácsokat is adott az élő hozzátartozóknak további viselkedésükre, az elhunytal való kapcsolatukra.

„Mihály bácsi mindig aszonta, hogy a halottakat nem szabad siratni, mer akkor nem tudnak menni a búcsúsokkal. A férjem megjelent és csurgott róla a víz. A könny mind ráment. A szemfedelük hosszabb volt elől, elázott és mindig rálépett.”⁴⁴ Elmondta a csépai ember azt is, ha az eltemetett hajadon lánynak rosszul tették fel a koszorúját, az lecsúszott és attól nem látott.⁴⁵ A nála járt Tömörkény Istvánnak s feleségének huszonnyolc halottját sorolta fel, pár szóval jellemezvén külsejét és halálának okát, majd elmondta helyüket a túlvilágon és lelkük üdvéért csendes misét, s imát mondatott. Az író halottai a másvilágon a Szentháromság templomában vannak, ezt mondta Mészáros Mihály. Majd elmondta a Tömörkényék által üzenetet küldő szegedi ember tizennyolc halottját is, akik a másvilágon szintén jó helyen vannak, a Boldogságos Szűz templomában. Érettük is imát és misemondatást kért.⁴⁶ S mint ahogy Tömörkényék, úgy mások is ráismertek halottaikra.

A haláleset után bármikor lehetett Mészáros Mihályhoz menni, a halotról érdeklődni. „Mindig beszélt: nagypénteken, adventben, karácsonykor, mindig. Vasárnap is, farsangkor is. Mindegy, milyen napokon jöttek hozzá. Munkanapokon is jöttek, akkor kivezették őket ahol dolgozott. Hány családja is volt, öten-hatan. Így kint lakott a szőlőbe nyáron, a nagymama volt itthon. Ha így jöttek vidékrül hozzá, valamelyik gyerekkel kikísértette a szőlőbe. Mentek azok a kukoricaföldre, ha ott kapált, kimentek a munkahelyire, míg fiatalabb volt oszt dolgozott. Azért nem jött haza. Abbul élt szegény ember, a munkájából.”⁴⁷ Napszaktól is függetlenül, bármikor meglátogathatták, reggel is, este is. Tömörkényék is este, vacsora után voltak nála⁴⁸. Gyakran előfordult, emlékeznek vissza unokái, hogy beszélgetés közben munkáját sem hagyta abba. „Mikor beszélt, a lába között vót a szakajtó, csinálta, szurkálta, meg húzgálta a tűjit, közbe

43 Bereczki Ibolya gyűjtése, Mészáros Andrásné közlése

44 Öregek Otthona többen, 1974.

45 Czövek Judit gyűjtése; Mészáros Andrásné közlése

46 Tömörkény 1911. 100 skk.

47 Kanyó Péterné közlése. Vö: Barna 1973. 110-111.; Barna 1979. 58.

48 Tömörkény 1911. 96 skk.

meg mondta a mondókáját”.⁴⁹ Ahogy mondják, nem tett kivételt senkivel. A visszaemlékezések szerint pedig úriemberek, tanult emberek is felkeresték, nemcsak egyszerű falusiak. A hozzáfordulók többsége nő volt a híradások szerint, férfiak ritkábban látogattak el házába. A halála utáni sajtó szerint az orosz cári család egyik tagja is járt nála. Látogatásáról azonban a helyi hagyomány és a leszármazottak nem tudnak.

A halottakról adott felvilágosításért, a beszélgetésért pénzt vagy más egyebet soha nem kért. Hiszen nem használhatta fel az Istentől származó tudományát anyagi javak megszerzésére, s a hiedelem szerint ez tudománya elvesztésével is járt volna. Sokan – Csepán és vidékén – úgy tudják, hogy teljesen ingyen beszélt. A gyakoribb azonban az lehetett, hogy „nem kért semmit, de azt mondta, hogy amit szánnak, azt tegyék a Mária-szoborhoz. Mert volt egy nagy Mária-szobor a szobájában.”⁵⁰ Sok embernek pedig, amikor tartozása felől érdeklődött, azt mondta, hogy vagy tegye oda a szoborhoz amit szánt, vagy „adja oda a kúdosnak a nevébe”.⁵¹

A beszélgetés végén külön kérés nélkül „feladta az imádságot a hozzártartozóknak, hogy mit imádkozzanak, mennyi imádságot mondjanak. Hogy ezzel segítsenek azon a halotton.”⁵² „Mindég misét kért (mondatni), vagy hogy a szegénynek süssenek cipót.”⁵³ „Akkor voltak kúdosok. Süssél egy kis cipót és add oda nekik. Vagy adjál pár fillért aszongya, a perselybe, akkor meg van bocsájva a bűne neki. Hát ilyeneket ... mást nem mondott.”⁵⁴ „Kérni így nem kért semmit senkitől. Csak hát, mint annak idején a papok, meg hát még máma is, penitenciát adott ... annak a Mária-szobornak vót egy kis szekrényre, odatették azt a kis alamizsnát, amit kapott a papa, aztán nem tudom hány Miatyánkot, hány Üdvözlégy Máriát, meg hány Úrangyalát... imádkozzon, meg süssön a szegényeknek egy cipócskát, a kúdosoknak.”⁵⁵

„Egy (helyi) pappal vót neki vitája. Az csak azé haragudott rá, hogy mindig aszonta, hogy csendes misét (mondassanak). Az kigyütt hozzá, oszt mondta: Mihály bácsi, én nagyon megértem, én el is hiszem magának

49 Czövek Judit gyűjtése, Mészáros András közlése. A szakajtókészítés Csepán a szegényebb rétegek, családok téli elfoglaltságát, s jövedelem-kiegészítését jelentette.

50 Mészáros Lukács közlése

51 Fekete József közlése. Itt utalok arra az általánosan elterjedt jelenségre, hogy a koldusok a szokásokban az elhunytak, a halottak helyettesítői.

52 Czövek Judit gyűjtése, Horváth Józsefné közlése

53 Czövek Judit gyűjtése, Mészáros András és Mészáros Andrásné közlése

54 Czövek Judit gyűjtése, Mészáros Erzsébet közlése

55 Mészáros Gyula közlése

– mer hát azok is elbeszélgettek és nem birta hazugságon fogni -, de nem jobb vóna az a jó nagy énekes mise? Nagyapó azt mondta, hogy nem! Plébános úr, nem a nagymise a lényeg, hanem a szentmise áldozat; én azt mondom, hogy a szentmise áldozat minden harangszó nélkül is értékes. Mer nem a harangszó, hanem a miseáldozat az érték... (Különben) nem vót a papokkal semmi. Vallásos életet élt, a családot is úgy nevelte... A csendes miséért kevés pénz járt.”⁵⁶ Különleges képességét általában elismerték, tudását nagyra tartották. „Nagy szellemi tudása vót neki. Vótak olyan nagy zsótárkönyvei, oszt azokbú tanút.”⁵⁷

Életmódja, vagyoni körülményei

Tudták Mészáros Mihályról, hogy senkitől sem kért pénzt, ám a beszélgetést mindenki megfizeti – önkéntes alapon. Éppen ezért vagyoni helyzetéről ellentmondó vélemények éltek és élnek a környéken, de részben még Csépan is. Jól szemléltetik ezt az alábbi történetek.

Vásár volt Csongrádon. „Járkálunk a vásárba össze-vissza, nézegettük a teheneket, hogy melyik, milyen. Csak egyszer megakadunk, hogy egy csomó kupec össze van ott gyülekezve, vótak vagy heten, vagy nyócan. Hát ugyancsak harsogják ám, hogy hát az annya úristenit, így meg úgy! Hat ökre jár annak ki az udvarábú! Meg e', meg a'. A másik csak mondja, nincs ennek semmilye se. Nem hogy hat ökre vóna. Micsoda, te ösmered, hogy nincsen? Hát én jobban ösmerem. Bizon van annak, meg olyan háza, hogy nem tudom! – Hát oszt erre megakadt nekem is a fülem, de még a tanítónak is ... mit beszélnek itten. Hát én oszt nem állhattam, kiléptem a sorbu, már mikor jól kihallgattam őket. Mondom, hajják-e! Nekem vóna jó! Jussolnék az ökrökbú én is! Akkor váltak szét a kupecok, hogy mit beszélnek, ki előtt. Akkor mondom, hogy énnekem vóna a' jó, mer akkor jussolnék belüle. Sajnos, mondom, nincsen annak szeginynek csak az inge, a rajtavaló, egyéb nemigen.”⁵⁸

„Szegény akar mit csinát, ő határozottan nem azé csinátá, hogy meggazdagodjon. Mer úgy maradt ő a maga valóságába szegény embernek.

56 Kanyó Pétemé közlése

57 Fekete József közlése. Zsoltár- vagy zsoltároskönyvnek Csépan azokat a kézzel írott énekes- és imakönyveket nevezik, amelyeket halottvirrasztások alkalmával használtak. Vannak közöttük egészen korai, múlt század közepéről származó példányok is. Ezekre részben kitér Bencze Lászlóné kötetben olvasható népzenei tanulmánya.

58 Mészáros András közlése, Bereczki Ibolya gyűjtése, Mészáros Andrásné közlése

Nem vót csak egy rossz nádtetős épülete, azután egy kevéske kis szőlő, talán 600, 700 kvadrát összesen. Ő azokat dógozgatta, de nyomorék ember vót különben. Nem annyira, (csak) hogy a fölsőteste, egy ló átharapta a mejjít. Gyerekkorába. Mer ő árvyerek vót.”⁵⁹

„Miska bácsi gyerekkorában pásztorkodott. Mer akkor ez a község alig állt néhány házból, alig volt százegynehány ház. Lent arra a Hót-Tisza környékén nádas határ vót, nádas, meg legelő, persze aztán szépen szántóvá tették az egészet. Vót olyan terület, ahol vadkacsák jártak, ahol lovat legeltettek. Miska bácsi pásztorkodással foglalkozott, meg mezőőr volt, ahogy én hallottam. Úgy is hívták, hogy Csósz Miska bácsi, Csósz Mészáros Miska. Mer másik Mészáros Mihály is volt a faluba.”⁶⁰

„Nagyon szegény munkásember vót a szőlőbe. Úgy hívták azelőtt, hogy kapás. Vótak nagygazdák, oszt vót egy nagy darab szőlő, vót vele egy kis házikó, oszt ilyen családoknál vót. Meg csósz vót, ilyen mezőőrféle a szőlőbe, meg kapás.”⁶¹ Csépan a szőlőbeli munkájára emlékeznek a legtöbben, arra, hogy kapás volt, s arra, hogy saját kicsi szőlőjét művelte. Vállalt más munkát is. Volt a helyi malomba fűtő, könnyebb munkát végzett.

Egyszerű berendezésű nádas házát, a szobában lévő Mária-szobrot, napszámos munkáját Tömörkény is leírta. „Maga az ember egyszerű napszámos s csak este lehet vele beszélni, mert nappal dologban van. Kaszál, arat, dologra jár, vagy dinnyecsósz, meg szőlőmunkát vállal a nagyobb fiával, ebből tartván fent a családját.”⁶²

A kétkedők szerint, akik csalásnak, szemfényvesztésnek tartották Mészáros Mihály működését, a halottlátó és családja meggazdagodott.

„Szölleje vót vagy másfél hold. De azt is más csináta (dolgozta) neki. Ezt is úgy szerzette abbul, amit úgy adtak neki.”⁶³ A környékbeli községekben is sokan mondják, hogy Mészáros Mihály „zsaroló vót, a pénzt, az ennivalókat, ruhákat összeszedte, oszt meggazdagodott.”⁶⁴ Tömörkény István megjegyzi, hogy „a falujában van a legtöbb kételkedője, ott egészen kurtán csalásnak tartják a dolgát, s Cséparól csak elvéve folyamodik hozzá valaki.”⁶⁵

59 Mészáros András közlése

60 Mészáros Gyula közlése

61 Kanyó Péterné közlése

62 Tömörkény 1911. 81.

63 Fekete József közlése

64 Tóth Judit gyűjtése, Tiszakürt, Fekete János és Tompa Sándor közlése

65 Tömörkény 1911. 80.

A valóság természetesen az volt, hogy Mészáros Mihály nem gazdagodott meg működése során, szegényen halt meg és szegénységet hagyott leszármazottaira is.

Bizonyos ellentmondások találhatók a személyére, külsejére vonatkozó visszaemlékezésekben is. Ebben ma már bizonyára az időbeli messzeség is szerepet játszik. Viselkedését, mentalitását azonban nagyon egyöntetűen mutatják be a róla szóló történetek.

„Kis alacsony ember vót. Nagyon csendes beszédű vót.”⁶⁶ „Külsőre nem egy magas, középtermű ember vót. Fényképít sose láttam neki. Nem tudom, hogy vót-e.”⁶⁷ „Kis barna, zömök ember vót ez a Mészáros Miska bácsi. Szegény ember vót, kis vityillóba lakott.”⁶⁸ „Nem vót kövér ember, elég magas, csontos, vállas ember vót. Erős fizikumú ember vót. Nem vót kövér, inkább ilyen száraz, csontos ember vót.”⁶⁹

„Mindig abba a palást bundájába járt. Ez olyan vót, mint amelyet a református papok hordanak. Jó természetű ember vót. Nem kövér, de nem is sovány. Még öreg korában is vót vagy nyolcvan kilós. Magas ember vót.” – „Úgy nézett ki, mint Krisztus. Nagy haja vót, meg az a nagy palástja.”⁷⁰

„Visszamenőleg is csépai származású volt. Úgy, hogy a leszármazottjai, vagyis az ősei nemes emberek vótak. Még a nagybátyja, nem is olyan régen halt meg, harminc éve, az még nemes Mészáros János vót. Nemesi család vót, de mán neki (nem maradt semmi). Azelőtt az úgy vót, hogy vót egy nemesi család. Az első gyerek elvette a nemesi rangot, a többit meg kicsuszolták. Úgy tudom, hogy neki a szülei nagyon korán meghaltak. Nem tudom, hogy hun nevelkedett. A nagybátyja megmaradt, oszt aszonta mindig, hogy az ördög bújjon belé – ez vót a káromkodása -, mer jó becsapott. Mer mikor meghaltak a szülők, ő magára tárgyalatott mindent. Vót neki egy testvérje, az egész jómódú vót, még a családja is. Ők még a nemesi rangbú maradt vagyombú éltek. Majd oszt azzal biztatta, ha nagykorú leszel, majd adok én vissza neked a vagyonbul. De oszt szegényke sose kapta meg.”⁷¹

„Jó viszonyba vót itt mindenkiel Csépan, szomszédokkal is. Egy nagyon összeférhető ember vót. Szerették, mer jólelkű ember vót

66 Czövek Judit gyűjtése, Horváth Józsefné közlése

67 Kanyó Péterné közlése

68 Mészáros Lukács közlése

69 Mészáros Gyula közlése

70 Fekete József közlése

71 Kanyó Péterné közlése

különben.”⁷² „Mindenki szerette, szentül beszélt, nem mondott az egy fenét se. Este az udvara tele vót férfiakkal, szomszédokkal, csak úgy beszélgettek. Nem tudom mirül, de nagyon sokan vótak nála.” „A papokkal mindig jó barátságba vót. Akar milyen pap vót itt. Meg itt vótak a zárdába az apácák, oszt azokkal is jóba vót. Más hatóság se bántotta, sőt meg se hagyták sérteni még a csendőrök se.”⁷³ Bár a történetek szerint nem mindenben értett egyet a papokkal, sajátos nézetei voltak különféle dolgokról.

„Aszonta mindég, hogy pokol nincs, a papok hiába mondják. Örök pokol nincs. Hiába mondják a papok, hogy örök pokol van, onnan soha se szabadul, aszonta, hogy tisztítóútz van és mennyország van. Mindenki megszabadul egyszer, de mindenkinek a bűnéért felelni kell. Vitakozása is vót itt néhány pappal.” „... Nemcsak ilyen vallási szempontbul, hanem azt lehet mondani, hogy abba az időbe olyan tökéletes ember vót... Mondta, tudod, kik a legbűnösebb emberek a világon? Akik a gyerekeket megölik, nem hozzák világra, meg a papok. Mer a papnak is papnak kéne lenni, oszt az is mind vétkező ember. Ezek a legbűnösebb emberek, akik a gyereket nem szülik meg, meg a papok, akik úgy élnek, ahogy nem szabad vóna.” – „Szentembernek is hitták. Vót, aki így hitta. A csípai szentember, így hitták. Ilyen jelzője vót. Nagyon vallásos vót. De nem olyan, hogy minden nap templomba vót, de minden vasárnap. Természetesen a gyerekektű is megkívánta, hogy minden vasárnap templomba menjenek. Egész életiben nagyon vallásos ember vót. Soha nem hallottuk káromkodni, az biztos. Azt elítélte. Amikor úgy hozzánk került, oszt apa néha elkáromkodta magát, jű de nem szerette.”⁷⁴

„Lánya, meg három fia vót. Szerette a családját, nem vót velük soha semmi bajuk se... Templomba nem nagyon járt, inkább a felesége. Ugye abba az időbe nagy divat vót, hogy felöltöztek Mária-asszonynak, tiszta fehérbe mentek a templomba.”⁷⁵

Mészáros Mihály ritkán mozdult ki falujából, Cséparól. Esetleg elment Tiszaföldvárra, ahol a szolgabírói hivatal működött, vagy Kunszentmártonba, ahol a járásbíróság volt, hivatalos ügyeit intézni. Ezen kívül búcsúkra járt. „Búcsúkra a szentkúthoz (Félegyháza szentkút) elment,

72 Kanyó Péterné és Fekete József közlése

73 Fekete József közlése

74 Kanyó Péterné közlése

75 Czövek Judit gyűjtése, Mészáros Erzsébet közlése

oda járt. Csak oda ment, meg a nagy búcsújáró helyekre: Radnára, Besnyőre, ezekre a helyekre.”⁷⁶

Mészáros Mihály csak a halottakról beszélt, mással nem foglalkozott. Az élőkrol a Kunszentmártoni Híradó névtelenül megjelent cikke szerint, nem beszélt. A cikk csépai hagyományra hivatkozik, miszerint egy alkalommal „egy Nagy Elekné nevű csépai asszonynak... azt mondotta, hogy három nap múlva meghal a férje. A falu kinevette Mészáros Mihályt, mert Nagy Elek maga volt a megtestesült egészség..., de a jövendölés mégis beteljesedett, mert a harmadik nap hajnalán borotvával a nyakát átvágta s meghalt.” A községben és környékén ugyan sokan úgy vélték, hogy a betegségek és rontás gyógyításához is ért. Ezért gyakran ilyesmi bajaikkal is felkeresték.

„A boszorkányokat elítélte valójában. Mondták, hogy megverték szemmel, kereszteljen rá Mihály bácsi! De ilyen dolgokkal nem foglalkozott. Ezeket a boszorkányokat elítélte, mikor mentek hozzá, hogy csináljon valamit. Nem is foglalkozott ilyen dolgokkal.”⁷⁷

A holtakról azonban sokat beszélt. „Vidékrül jöttek hozzá, a halottlátóhoz, emberek. Hallottam, mikor ment valahova, oszt kéreztettek föl hozzá a szekérre. Azt mondta, nem veheti fel, mer nem bírják a lovak. Hogy a halottak rajta vannak a kocsiján.”⁷⁸ „Azt is mondta Mihály bácsi, hogy ha vizet húzunk, ne sajnáljuk, löccsentsenek ki egy kicsit, egy kis vizet a földre, mer ott várják a lelkek. Szomjasak. S láttuk is, hogy issza be a főd.”⁷⁹ Ez a képzet általánosabban is ismert. „Az anyósom mondta, hogy állandóan legyen víz az asztalon, mer van olyan (lélek), aki szomjas. Hát a jó Isten tudja.”⁸⁰ „Azt mondta (Mészáros Mihály), hogy búcsút járnak a halottak.”⁸¹

Kádár Lajos író, aki a közeli Bokros hagyományait nagymértékben fölhasználta, írásaiban említi, hogy a halottak lelkei csak akkor jelenhetnek meg a csépai embernél, ha már az Úr ítélőszéke előtt megjelentek, s keresztül estek már a „nagyszámadáson”.⁸²

Csépán szinte mindenki tud Mészáros Mihály, a halottlátó, és egy Pál bácsi nevű kiskunfélegyházi szentember kapcsolatáról. Egyesek úgy

76 Kanyó Pétemé közlése

77 Kanyó Péterné közlése

78 Bereczki Ibolya gyűjtése

79 Öregek Otthona Csépa, 1974.

80 Czövek Judit gyűjtése, Horváth Józsefné közlése

81 Czövek Judit gyűjtése, Mészáros Erzsébet közlése

82 Kádár é.n. 27.

tudják, hogy annak adta át a tudományát is. Pál bácsit nagy hajú, palástban (köpönyeg) járó embernek ismerték. Kettejük barátságáról, Pál bácsinak csépai tartózkodásáról több, figyelemre méltó történetet jegyezhetünk fel. Az alábbi történetben János bácsi néven említik.

„Vót neki egy barátja, milyen János bácsinak hitták? Nem tudom. Annak vót egy nagyon kicsi kis kutyája. Oszt azt mondta ez a János bácsi nálunk, hogy ... a mamának, Kati néninek hitták. Fehér Katalin vót neki a neve. Aszonta: – Katikám, hozzá mán nekem valahunnan tejet, mer kellene a kis kutyámnak is, meg én magam is szeretnék egy kis tejet inni. De onnan a Fehéréktű ne hozzá, mer az az asszony ott boszorka. Boszorkány. Há osztán történetesen a mama elment, hogy majd vesz tejet valahol a szomszédokban, sehol se kapott, elment a Fehérékhöz. Onnan vitt tejet, mongya oszt neki János bácsi, hogy: – Katikám, honnan hoztad a tejet? Mongya osztán, hogy melyik szomszédbú, nem Fehéórtűl. öntött egy kis tányérba a kutyájának. A kutya beleszagult, tüszentett egyet és elfordult. Azt mondta János bácsi, hogy – Ezt a tejet nem eszem meg Katikám, mer ez biztos a Fehéréktűl való. A kutya nem ette meg a tejet, a boszorkánynak a tejit, ő se evett belüle. Elmentek másík helyre tejé, azt a tejet megette a kutya, s János bácsi is evett belüle. Hogy oszt mi vót ezzel is, fogalmam sincs.

Ez a János bácsi valahová távoli vidékre való vót. Oszt vót neki egy olyan könyve, a nagyapám mondása szerint, ezt már őneki a szájából hallottam, hogy kiment például, arra Sas felé iparkodott volna. Elment egy darabon, kinyitotta a könyvit, oszt abba a pillanatba eltűnt a János bácsi a szem elül. Pedig még látótávon belül vót. Olyan vót egy szürkeség, oszt már János bácsi el is tűnt. Olyan könyve vót neki, hogy abba a városba repült valósággal, amelyikbe akart.

Csak azt hallottam több esetbe, hogy mondta a mamának, hogy nehogy hozzá máskor ebbül a tejbül, mer akkor a János előtt elveszted a becsületet! Mer a kutyáruul úgyis megtuggya, mer a kutya nem eszi meg a boszorkánynak a tejit.”⁸³

„Amikor nagyon beteg lett Miska bácsi, akkor legyüttek hozzá orvosok, tudósok, azok vizsgálták. Oszt aszonta nekik, hogy addig nem tud meghalni, amíg a félegyházi szentember, valami Pali bácsi el nem megy hozzá. Oszt valóban elhozták Pali bácsit. Oszt akkor mindenki, kiment a szobából, és csak utána tudott meghalni. De meghagyta előbb még, hogy amikor temetik, akkor nagy szél és vihar lesz, úgy ötözzön a pap. Úgy is

83 Mészáros Gyula közlése

vót, amikor temették, nagy felhőszakadás volt. 1928-29-ben halhatott meg valahogy. Pontosán nem tudom.”⁸⁴

„Írástudó ember vót, olvasott, a Szentírást. Meg nem tudom mondani, hogy azok a könyvek, amik vótak neki, a nagynénié maradtak. Vót rengeteg. Nem tudom, hova lettek. És kapott, nagyon sokat kapott (könyvet). Zarándokok jártak hozzá, ezek a valódi zarándokok. Hosszabb hajjal, mint most a fiatalok járnak, ilyen barna barátruhaszerűben jártak azok és mezítláb. Még emlékezek rá, ide is járt egy, Pál bácsinak hívták. Még itt is tartott ilyen szent estéket. Hogy meddig voltak ezek az országban, nem tudom, de a 20-as évekbe még biztos, hogy járt ide.”⁸⁵ „Pál bácsi a barátja vót. Azt hallottam. Azt meg minek is mondták ni! Az is valami tudományos öregember vót. Tudja a jó Isten. A féjhököt eltérítette, az meg ilyesmikkel (foglalkozott) ... Minek hitták. Tátosnak! Abba az időbe, tátosnak. Tejet evett állandóan az olyan, nem evett mást. Mer gyűtt oda nagyapához is.”⁸⁶

Történetek Mészáros Mihályról

A halottlátáson, a beszélgetések leírásán kívül néhány esetben szabályszerű mondai megformáltságot mutató történetet lehet a csépai szentemberről feljegyezni. Csépan különösen két történet közkedvelt és közismert. Az egyik Mészáros Mihály papi törvényszék elé állítását mondja el, a másik a neki adott fizetség egy fajtájáról szól.

„Papi törvényszék előtt is volt egy időben. Mert volt itt egy helybeli pap, az jelentette föl. Mer... nagyon sok disznókat tartott. És ami maradék ennivaló volt, azt öntögették a disznóknak. És hát ha bement egy szegény kéregető, nem adtak neki. Ezt így tudom a szülőktől, meg még a nagyapa is élt, mikor ezt sokat elmesélték. A papot se tudom, minek hívták. Meg egy Szent Anna kép volt az ágyánál. És az a Szent Anna kép minden reggelre befele volt fordulva. Hát ő nem volt hajlandó elmenni, mert mindig harcoltak ellene, hogy Mihály, te nem tudsz semmit, te csak hazudsz. Hát oszt kiküdte a szakácsnét, hogy kérdezze meg attú a nagyeszű Miskátú, hogy mié van megfordulva a Szent Anna kép. Hát osztán megüzente neki, hogy a szegénynek mié nem ad, hanem a malaccal eteti meg a moslékot.

84 Fekete József közlése

85 Kanyó Péterné közlése

86 Mészáros András közlése

Vót már olyan, hogy kilenc malaca volt, oszt tíz malac evett. A tizedik az édesanyja vót. Mer annak se adott szegénynek soha, inkább a malacnak öntögették a maradékot. Följelentették. Oszt papi törvényszék elé került a nagyapa. De oszt nem büntették meg, mer viszont ott is tettek fel olyan keresztkérdéseket. Mindenkinek volt valami kérdeznivalója. Amit kérdeztek, az a ténynek megfelelt, amit tudott a hozzátartozójáról úgy, hogy felmentették. Nem lett bántódása. Azt mondták a törvényszéken, hogy amit tud, azt beszéljen. Mer azelőtt ez a pap is nagyon tiltotta, hogy ne csináljon ilyeneket. A szülőktől hallottunk ilyeneket.”⁸⁷

„Ezt az öreg Mihály bácsit fel akarták akasztani. Vót itt egy öreg pap. Annak vót egy magkocája, aminek 9 fia volt, de amikor elébük öntötték a moslékot, 10 evett mindig. Oszt elment Miska bácsihoz ez az öreg pap, oszt kérdezte, hogy tud-e erről? Azt mondta, hogy ne haragudjon esperes úr, de az a tizedik a maga édesanyja. Mert annak gyerekkorába fatányérba adtak csak enni, s most azt pótolja az Úristen vissza neki. No, oszt fel akarták akasztani, mert ez a pap nagyon megharagudott rá és feljelentette. De az utolsó kívánsága az vót, hogy idézze oda malac képibe a pap anyját. Úgy is vót, oszt amikor ezt meglátták, elengedték. Ilyen nagy tudós vót.”⁸⁸

Ezek a történetek mutatják Mészáros Mihály és az egyházi hatóságok kapcsolatát is. A visszaemlékezések nagyobb része ellenére az egyház valószínűleg mindig tilthatta Mészáros Mihály ténykedését.

A másik mondacsoport magja, hogy a hozzá igyekvő asszonyok közül valaki elszellenti magát, s megjegyzi, ezt adja a szentembernek, ha nem mond igazat. Egyet közlünk itt csupán a számtalan változat közül.

„És az egyik alkalomkor, azok is a Tiszán túlról jöhettek, mert ladikon jöttek a Tiszán keresztül. Elmondta azt is, hogy a családja milyen körülmények között halt meg. Ha volt öngyilkos, ha szerencsétlenség érte, megmondta, hogy a feje tört össze, meg a többit. És amikor jöttek a Tiszán keresztül, mikor kilépett az asszony a ladikbú, hát nagyot szelentett. És azt mondta, hogy ezt adom annak a csépai szentembernek, ha megmondja, hogy halt meg az apám. Az is ilyen szerencsétlen ember volt, öngyilkos lett valami úton. Hát kérdezték ugye, amikor beszét mindenkinek, az asszony következett volna, aszongya neki: – Maraggyon maga drágám utójára. Mikor mindenkivel végezett – mer így, mikor mentek hozzá többen, két-három személy bent vót, de a családot nem szerette – a többit kiküldte, oszt megkérdezte tőle utójára, hát Mihály bácsi, mivel

87 Kanyó Péterné közlése

88 Fekete József közlése

tartozom. Aszongya – Kedves, maga nekem megfizetett, mikor Tiszaugon kilépett a csónakbul. Hát ilyen dógok maradnak meg az embernek az eszibe.”⁸⁹

Ez a történetcsoport gazdag változatokban él a környező településeken is.⁹⁰ Nem akadtam viszont változataira az 1950-as évek második felében Pataki Emil által leírt egyik történetnek. (Pataki Emil leírását jegyzetben szó szerint közöljük.) Egy csongrádi öregasszony „több asszonnyal ment együtt Csépára. Az egyik asszony otthon, amikor ebéd után az asztalt letörölte, mindig lesöpörte a földre az asztalról a morzsákat. Mikor Csépára értek, egyenest a léleklátó emberhez mentek. Először a morzsás asszony akart beszélni a léleklátóval. De ahogy bement a szobába, még köszönésre se volt ideje, már rögtön rákiáltott a léleklátó ember, hogy gyorsan menjen az ő házatól, mert ő nem tűri a házában, nemhogy még beszéljen vele, az olyan asszonnyal, aki a morzsákat, a Jézus Krisztus testét a földre söpri és rajta tapos.”

Mészáros Mihály halála

Már az eddig ismertett történetekben is olvashatunk utalásokat a csépai halottlátó, Mészáros Mihály halálára, tudományának továbbadására vonatkozóan. Az alább bemutatásra kerülő visszaemlékezések szerint ez nagyon foglalkoztatta hozzátartozóit, a falvak népét.

„Azt mondta, hogy lesz neki még utódja. Mer mondták neki többen, hogy Mihály bácsi, hagyja rá a családra. Azt nem tehetem. Majd lesz nekem még egy utódom, majd Kecskemét környékén születik meg. Hogy mikor? Eddig még nem hallottuk. Azt mondta csak, hogy nem lehet azt így átadni. Mer így kérdezték tőle, hogy mégis, milyen formában vannak pl. a boszorkányok. Azt meg lehet tanulni, de ő nem foglalkozott az ilyesmivel.”⁹¹ A kecskeméti. Kecskemét környéki utód mellett más településeken megszülető halottlátókat is emlegetnek. „Vót itten egy asszony, egy mezőtárkányi asszony. Az járt ide, amikor a mi nagyapánk beteg lett. Itt a Dékány sógorékná, nagynénémékné vót a papa, osztan ez a mezőtárkányi asszony eljött. Beszégetett is, ahogy a betegágyon feküdt a pap. Majd aztán, amikor meghalt a pap, utána eljött hamarosan, másnap

89 Kanyó Péterné közlése

90 Vö: Barna 1979. 59.

91 Kanyó Péterné közlése

vagy harmadnap. Úgy, hogy még akkor itt a háznál ravatalozták fel. Innen temették el. Úgy, hogy az asszony nagyon kérte Rozi nénémeket, hogy engedjék be a papához, mert ő beszélni akar vele. Édes csillagom, nem lehet már vele beszélni, mert már meghalt. Tegnap halt meg. Őneki akkor is beszélni kell vele. Hát oszt bement. A halottal mit lehet beszélni. Azt mondta, hogy a Mária szobrot őneki ígérte Miska bácsi. Ő lesz az utódja Miska bácsinak. Hát osztán elvitte a szobrot a mezőtárkányi asszony, oszt hogy utódja lett-e a papának vagy nem lett, azt már én nem tudom.”⁹² Mások tudják, hogy híres volt a tárkányi asszony is. Jártak nála.

Egy másik vonulata a hagyománynak más követőkről tud. „Azt is megmondta, hogy ha ő meghal, akkor egy lán lesz, aki majd útána beszél. Iszchimér (Isztimér) volt a falu neve, ez Várpalota mellett van. Ott lett az a lány. De ők osztan egymással nem érintkeztek.”⁹³ Emlékeznék is olyan asszonyra, aki elment Isztimérbe, s „nagyon meglegedett vele, amit az mondott neki.”

Kecskemét, Isztimér, Mezőtárkány mellett még Cibakháza neve is fel-felbukkan, mint ahová a halottlátó tudomány elkerült. Úgy mondják, hogy „amikor Mihály bácsi meghalt, valami lány Cibakrul, annak adta át a tudományát. De oszt nem hallunk arrul (a lányról) ... Az a nő kijárt a temetőbe, Mihály bácsi sírjához. És tán úgy adta át a tudományát. Isten tudja, nem tudom.”⁹⁴ A helyi hagyomány egyik erős vonulata és a leszármazottak szerint ehhez a cibakházi lányhoz került a sokak által emlegetett Mária szobor, amely öltöztető Mária volt. Fehér ingecskeje volt a kis Jézusnak, Mária kék és rózsaszín ruháit elsősorban ünnepekre cserélték. A szobor előtt két gyertyatartó állt, amely ma is a család tulajdonában van. (1. kép)

A tudomány örököseként – amint láttuk is – Pál bácsi nevű barátját is emlegetik. Legtöbben viszont csak arra utalnak, hogy egy asszonyra hagyta tudományát, de erről részleteket nem tudnak.

92 Mészáros Gyula közlése. Vö: Barna 1979. 57. skk.

93 Isztimér község Fejér vm. móri járásában, lakossága 1094, vegyesen német és magyar. Magyarország helységnévtára 1937. 268. – Figyelemre méltó jelenség, hogy a móri járás néhány településével Csépanak házassági kapcsolatai is voltak. A halottlátók közötti kapcsolat talán ezzel is magyarázható, hiszen enélkül még a község neve is ismeretlen lenne a csépaiak előtt. Lásd Magyarai Márta tanulmányát! [Magyarai Márta: Csépa falun kívüli kapcsolatai. In: Barna Gábor (szerk.) *Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből*. Eger-Szolnok, 1982. 101-138. Lásd még Varró Ágnes Stohl Anna, a „szent asszony”. *Honismeret*, 1990. 18. évf. 2-3. szám, 113-116.]

94 Czövek Judit gyűjtése, Horváth Józsefné közlése

Pataki Emil feljegyzése szerint „halálát is megjósolta előre. Azt mondta halála előtti hónapban, hogy a jövő hónapban meghalok. Megmondta, hogy ha meghal, egy hétig ne temessék el, ne féljenek, nem lesz halott szaga, még ha kiteszik az udvarra a napra is. Mert ő nem hal meg igazán, csak tetszhalott lesz és halála után egy hétre fölébred és egy nagy jóslást mond a világ jövőendő sorsáról. Mert ha eltemetik halála után egy héten belül, akkor eltemetésétől fogva hét éven keresztül a termés nagyon rossz lesz Csépan, a határt azon a hét esztendőn keresztül a jég mindig elveri. Mikor meghalt, megvizsgálta az orvos. De azt mondta, hogy ez nem tetszhalott. A rendes 48 órán belül el kell temetni. El is temették. A csépaiak szerint tényleg bekövetkezett a hét rossz esztendő és csak aztán jöttek rendes kerékvágásba az évek, lett rendes az évi termés.” (2-3. kép)

Elhalálzásának körülményeit, adatait a Meghaltak anyakönyvének VII. kötete sokkal szárazabban sorolja fel: 1927. április 9-én Mészáros Mihály, néhai Fehér Katalin özvegye, római katolikus, 83 éves fi aggkori végegyengülésben meghalt, a haldoklók szentségében részesült. Túróczy Énok plébános temette el 1927. április 11-én d.u. 3 órakor.

Összegezés

A tanulmány előző részében bemutatott történetek alapján ismertetjük a magyar népi hiedelmek más halottlátóit is, s az általános képzeteken belül elhelyezzük Mészáros Mihálynak, a csépai embernek alakját is.

A halottlátók általában asszonyok, lányok, ritkábban férfiak (pl. a borsodivánkai, csépai ember). Tudományuk révén az elhunytakkal érintkeznek, hírt hoznak felőlük, s üzeneteiket az életben maradottaknak továbbítják. Egyes halottlátók gyógyítással is foglalkoztak, mint pl. a borsodivánkai ember⁹⁵ és a dormándi asszony,⁹⁶ illetőleg ritkábban az élő, de távolban lévő személyek felől is hírt adtak, mint a csépai ember.

E hiedelemalak számtalan megnevezése közül az egyik leggyakoribb a halottlátó. Ez került be a szakirodalomba is. Ezen kívül találkozunk a tudósasszony, a beszélgetős asszony, mondóasszony, jósasszony,⁹⁷ ellátó

95 K. Kovács László, 1944. 188.

96 Barna 1979. 59.

97 Barna 1979. 57.

(moldvai adat),⁹⁸ látóasszony,⁹⁹ léleklátó,¹⁰⁰ tudós, tudományos asszony,¹⁰¹ néző,¹⁰² elvéve pedig a táltos-tátos¹⁰³ elnevezéssel is. E terminusok földrajzilag pontosan ritkán rögzíthetők, esetenként mindenütt váltakozva megtalálhatók¹⁰⁴. Legáltalánosabbnak mégis a halottlátók lakóhelyükkel való megnevezése tűnik: novaji asszony, putnoki asszony, csépai ember¹⁰⁵ stb. A csépai halottlátót keresztnévén is emlegették: Mihály bácsi, Miska bácsi, Csósz Miska, léleklátó Miska bácsi, illetőleg szentembernek is mondták. Ez utóbbi jól példázza, hogy a halottlátókat általában nagyon vallásos embereknek tartották és tartják, alakjukat élesen elkülönítik más természetfölötti erővel rendelkező, elsősorban rontó hatalommal felruházott alaktól.¹⁰⁶

A halottlátók tudományát Istentől származó tudománynak tartják. A leghíresebb halottlátók, köztük a csépai Mészáros Mihály is már fiatal korában rendelkezett olyan tulajdonságokkal, amelyek már későbbi tevékenységükre utaltak. A csépai ember kezdeti tevékenységével gúnyolódó munkatársai hatására hagyott fel. Látomásairól nem beszélt. Diószegi Vilmos ezt általában jellemzőnek mondja – a kiválasztásnak ellenállást – a magyar halottlátókra.¹⁰⁷ A csépai halottlátó valóban évekig nem működött. 30 éves kora körül 9 napig mély álomba merülve tetszhalottként feküdt. Felébredése után azt mondta, hogy „borzalmas utat tett meg. Nagyon szép volt, sok mindent tud, sok mindent látott, de nem beszélhet. De most már mindegy, hogy ki csúfolja, amit tud, elmondja, akar mibe kerül is.” Hozzátartozói visszaemlékezése szerint életében még több alkalommal volt hasonló állapotban, esetenként 3-3 napig. Egyes adatok szerint tudományát magától Jézus Krisztustól nyerte, és hosszú alvása alatt lelke végigjárta a túlvilág tartományait, a mennyországot, a tisztítótüzet és a poklot¹⁰⁸. Ez a képzet a legtöbb halottlátóval kapcsolatban megtalálható. Tetszhalálszerű állapotuk megjelölésére a magyar nyelvterületen, föld-

98 Szinnyei 1893-1896. 1299-1300.

99 Herkely 1937. 186.

100 Cs. Pócs 1964. 125-127.

101 Gulyás Éva, 1976. 96-97.

102 Sándor 1976. 232.

103 Diószegi 1953. 307.; Darvas 1954. 53.

104 Barna 1979. 57.

105 Vö: Bálint 1958. 236.

106 Barna 1979. 59.

107 Diószegi 1967. 29. skk.; Diószegi -Nagy 1979. 448.

108 Bálint 1942. 21.; Lásd még: A „csépai léleklátó” megjósolt utódja jelentkezett. *Kunszentmártoni Híradó* 1938. (XXI.) július 17. vasárnap 2.

rajzilag viszonylag jól körülhatárolhatóan többféle elnevezése is él: *elragadtatik, elrejtetik, ellesz.*¹⁰⁹ Az elragadtatás (alvás) állapota jelzi nemcsak az egyénnek, hanem a közösségnek is, hogy egyik tagja különleges tudományra (halottlátás) tett szert. A megfelelő kulturális miliőben ezután az egyén a közösség aktív közreműködésével válik tudományának specialistájává, esetünkben halottlátóvá.¹¹⁰

A halottlátókat több száz kilométeres körzetből is felkeresték. Pl. a csépaikat az Alföld egész területéről, de még a Dunántúlról és Erdélyből is. Ez a nagy ismertségi körzet jellemző általában a híresebb halottlátókra másutt is.¹¹¹

A halottlátó felkeresésének oka nagyon gyakran a családban, rokonságban bekövetkezett váratlan, tragikus halálesetekkel van kapcsolatban. Rendszerint azonban a haláleset után meghatározott idővel (gyakran 6 hét),¹¹² vagy pedig évről-évre rendszeresen halottlátóhoz fordulnak. A látogatás célja, hogy a halott helyzetéről, állapotáról értesüljenek, meghallgassák és teljesítsék kívánságait, ritkábban pedig, hogy felvilágosítást kapjanak tőle bizonyos családot, rokonságot érintő ügyekben (pl. öröklés, gyilkosságok stb.).¹¹³ K. Kovács László pl. hangsúlyozottan a halott ittfelajtott holmijának elküldésével kapcsolatban tér ki a halottlátók ismeretetésére.¹¹⁴

A haláleset utáni, később esetleg ismételt látogatások a túlvilági életükben valamiért nyugtalan, s ezért visszajáró, s megjelenésükkor jelt adó lelkek miatt történnek.

A halottlátók csak azokat fogadják, akik hisznek bennük, illetőleg akiknek a halottja már megjelent, jelen van náluk. A hitetleneket elküldik. A csépairól ugyan ennek ellenkezőjét is elmondták.

A beszélgetés mondhatni felfokozott vallásos tárgyi környezetben zajlik le. A putnoki asszony rózsafüzérrel a kezében beszél, a csépai ember szobájában pedig egy nagyméretű Madonna-szobor állt, a falak pedig szentképekkel voltak tele.

A halottlátók tevékenységükért nem kértek semmit, ez tudományuk elvesztésével járt volna. Mindenki annyit és azt adott, amit neki szánt. Míg századunk első évtizedeiben a terményadományok jelentősebbek voltak,

109 Diószegi 1958. 32b ábra térkép

110 Vö: Kelemen 1978.

111 Vö: Barna 1973.; Barna 1979. 57, 268. térkép

112 Ld. pl. Dala – Erdélyi, é.n. 130.

113 Barna 1979. 57-59.; Czövek 1978. 25. további irodalommal mindkettő

114 K. Kovács, 1944. 188. skk.

addig később helyüket fokozatosan a készpénz vette át. Ebből azután Mészáros Mihály pl. misét mondatott, s templomi gyertyákat és egyéb kellékeket vásárolt, s egy közvetítő asszony révén juttatott az összegből az egyik szegedi templomnak is, Bálint Sándor szerint az alsóvárosinak. A kapott élelmiszert felélte nagy családjával. Innen is magyarázható, hogy a halottlátók többsége szegény ember volt és maradt. Csupán a szalacsi és a dormándi asszonyról olvashatunk ellenkező utalásokat.¹¹⁵ Mészáros Mihályról, mint láttuk, úgy tudja a családi hagyomány, hogy ősei nemesek voltak. De korán árván maradván, nagybátyjai kiforgatták vagyonából. Napszából élt, majd csősz lett. Ma már csak a leszármazottai között élő ragadványneve Csősz Miska volt. Kis szőlőjét művelte, s látogatói oda is utána mentek. Napszaktól függetlenül állandóan fogadott mindenkit. Más halottlátóknál ezzel szemben azt látjuk, hogy esetleg csak a hét meghatározott napjain, inkább délelőtti órákban beszélnek. A képzetek szerint ugyancsak nem látogathatók bizonyos jeles egyházi ünnepeken, pl. nagypénteken, mindenszentekkor sem.¹¹⁶ Más nagyobb ünnepeken (pl. húsvét, pünkösd) pedig a halottak is búcsút járnak, misére mennek, ezért nem lehet őket háborgatni.¹¹⁷

Nagymértékben megegyeznek a halottidézés, a beszélgetés lefolyására vonatkozó elbeszélések. A vallásos környezet kiemelésén túl általában arról tudósítanak, hogy a halottlátó előbb imádkozik, s mindvégig merőn egyetlen pontra néz. A halott szavait tolmácsolva, Mészáros Mihály mindig a Mária szobrot nézte.¹¹⁸

Mind a csépai halottlátónál, mind pedig a már említett többinél jellemzőnek mondható, hogy a beszélgetés ideje alatt ismertetik a megjelent lélek emberi alakját a haláleset idején, elmondják ruházatukat, ismertetik korukat, külsejüket, és végül közlik az elhunytak kívánságait. Ezek elsősorban imádságra és misemondásra vonatkoznak, ritkábban kérik itt felejtett holmijuk utánuk küldését, hátrahagyott tartozásaik kiegyenlítését és egyebeket. Hírt adnak arról is, hogy nagyon jól tudják, ismerik hozzátartozóik temetés körüli és temetés utáni viselkedését is.¹¹⁹

A halottlátókról szóló történetekben vissza-visszatérő motívum a halottlátás egyházi ellenzése, elítélése, a halottlátók meghurcoltatása.

115 Ethn. X. 1899. 171-172.; Berényi Andrásné, 1975. 79. hely megjelölése nélkül

116 Vö: Barna 1979. 57-59.

117 Czövek 1978. 28.; Barna 1979. 57-59.

118 Vö: Czövek 1978. 29-30.

119 Összefoglalóan: Barna 1979. 57-59.; Czövek 1978. 30-34.

Láttuk ezt a Mészáros Mihály esetében is. Az egyházi felfogás hirdetése nemcsak a szószékről,¹²⁰ hanem nyomtatványok révén is folyt.¹²¹

Végezetül röviden szólunk a halottlátó alakjáról is mondáinkban.

Diószegi Vilmos és Nagy Ilona az első csoportba a tudományszerzésről szóló mondákat utalja, s ezen belül három variánst közöl. Ezek számát itt éppen a legtipikusabbakkal is még szaporítani tudjuk: külön csoportba sorolhatjuk a foggal való születést; betegség, megrázkódtató élmény hatására, vagy minden előzmény nélkül huzamos ideig alszik (elrejtetik, elragadtatik, ellesz – tetszhalál állapotába kerül); a tudományt kézfogással adja át (ritka); tudásukat könyvből szerzik (ritka).

A tipikusnak tartott mondaszűzsék másik csoportja az útban a halottlátóhoz címmel jelölhető. A megemlíthető variánsokról méltán jegyzi meg Nagy Ilona, hogy „félúton vannak a memorat-tól a fabulat felé”.¹²²

A harmadik csoportba sorolják a halottlátók tudósításait a másvilágról. Végül a negyedik csoportba kerülnek az élménytörténetek a halottlátók tudósításairól. Az itt említendő történetek közös vonást; egy-egy halottlátó személyéhez kapcsolódva azon a kisebb-nagyobb területen belül mutatnak, amely a halottlátó tevékenységi, ismeretségi körzetet jelenti.¹²³

A halottlátóról szóló mondák, történetek részletes, elemző feldolgozása még várat magára.

A fentiekén túl fontos feladata a néprajzi kutatásoknak, hogy a viszonylag intenzíven élő magyar halottlátó – halottlátás eredetével, képzetkörének kialakulásával stb. mielőbb részletesen foglalkozzon.

A képzetkör ősiségét, de egyúttal perifériára szorulását is jól példázza, hogy sűrűbb előfordulása a Zagyvától a Sajóig a palócföldön, valamint a székelyek és a csángók körében tapasztalható.¹²⁴ Azokon a területeken tehát, amelyekeken általában a magyar népelet legarchaikusabb elemeit is feltaláljuk, ahol a laikus vallásgyakorlat és elképzelések is nagyon sok ősi, középkori elemet őriznek. Szórványos előfordulásai az Alföldön esetleg részben palóc kirajzásokkal is magyarázhatók.¹²⁵ Olyan közösségek őrzik emlékét, mint pl. a vizsgált Csépa, ahonnan közelmúltunk egyik leghíresebb halottlátója, Mészáros Mihály híre messzire terjedt. E község

120 Diószegi K., 1769.; Ethn. X. 1899. 171-172.

121 Vö: Demeter, 1948.

122 Diószegi – Nagy, 1979. 449.

123 Vö: Barna 1979. 112.; Barna 1977. 39.

124 Barna 1977. 38-39.; Diószegi – Nagy 1979. 448.

125 Vö: Barna 1977. 39.; Barna 1978.

arculata sok hasonlóságot mutat az északi magyar nyelvterület, a palócok lakta vidék kultúrájával. Ennek ellenére túlzás volna a csépai halottlító működését a község palóc eredetével, kultúrájának palóc vonásaival magyarázni. A halottlító – halottlítás képzetkörének Zagyva és Sajó folyók közötti, tehát palóc területen való előfordulása, és Csépa lakóinak palócföldi származása ugyan erre enged következtetni. Mészáros Mihály, a csépai szentember, a léleklátó élete és működése kapcsán csupán a hasonló körülmények meglétére emlékeztetünk, amelyekkel a palócföldi halottlátók esetében is találkozhattunk.

*

Itt a jegyzetek után szó szerint közöljük a *csépai halottlátóra, Mészáros Mihályra* vonatkozó 1930-as évekbeli feljegyzéseket.

PATAKI EMIL

A csépai léleklátó ember

Mint legtöbb falunak van valami nevezetessége, úgy az én szülőfalumnak, *Csépának* is van egy babonás nevezetessége: a csépai léleklátó ember.

A becsületes neve Mészáros Mihály volt. *Csépa* vidékén úgy nevezték, hogy *csépai* léleklátó „szent” ember. – Babonás asszonyok és emberek jártak hozzá elhunyt hozzátartozóikról kérdezősködni. Aki volt nála, mind azt mondja, hogy igazat mondott neki. – Egy öreg nénivel laktam *Csongrádon*, mikor a polgári iskolába jártam, ez is volt a *csépai* léleklátónál. Több asszonnal együtt ment *Csépára*. – Az egyik asszony otthon, mikor ebéd után az asztalt letörölte, mindig lesöpörte a földre az asztalról a *morzsákat*. Mikor *Csépára* értek, egyenest a léleklátó emberhez mentek. Először a *morzsás* asszony akart beszélni a léleklátóval. De ahogy bement a szobába, még köszönésre sem volt ideje, már rögtön rákiáltott a léleklátó ember, hogy gyorsan menjen az ő házából, mert ő nem túri a házában, nemhogy még

beszéljen vele, az olyan asszonnyal, aki a morzsákat, a Jézus Krisztus testét a földre söpri és rajta tapos. – Aztán az az öreg néni ment be hozzá, akinél én laktam. Köszönt a léleklátónak, hogy dicsértessék a Jézus Krisztus, – mindörökké, Amen, felelte a léleklátó. Kérdés nélkül rögtön elkezdett beszélni a léleklátó ember: A maga ura tavaly nyáron halt meg és most a tisztítóüzben van. – Ma éjszaka, ha lefekszik, ha nem is fekszik le, pont éjfélkor megjelenik az ura szelleme, ne ijedjen meg. A néni hazament *Csongrádra* a többi asszonyokkal, – a többi asszonyoknak is beszél – estére értek haza. Megvacsorázott és lefeküdt, éjfél ütötte éppen az óra, mikor arra ébredt, hogy hideg kéz tapogatja végig a karját. Nagyon megijedt, de tudta, hogy az ura az. Tehát a *csépai* léleklátó ember jóslata beteljesedett. Sok-sok ilyen jóslást mondott és mindig ingyen. – 36 éves korában kezdte el a jóslást és amíg élt mindig jóslott. 1927-ben halt meg 83 éves korában, végelgyengülésben. – Halálát is megjósolta előre. Azt mondta a halála előtti hónapban, hogy a jövő hónapban meghalok. Megmondta, hogy ha meghal, egy hétig ne temessék el, ne féljenek, nem lesz halott szaga, még ha kiteszik az udvarra a napra is. Mert ő nem hal meg akkor igazán csak tetszhalott lesz és halála után egy hétre fölébred és egy nagy jóslást mond a világ jövőendő sorsáról. Mert ha eltemetik halála után egy héten belül, akkor eltemetésétől fogva hét éven keresztül nagyon rossz termés lesz *Csépán*, a határt azon a hét esztendőn keresztül mindig elveri a jég. Mikor meghalt, megvizsgálta az orvos. De azt mondta, hogy ez nem tetszhalott. A rendes 48 órán belül el kell temetni. El is temették.

A *csépaiak* szerint tényleg bekövetkezett a hét rossz esztendő és csak aztán jöttek rendes kerékvágásba az évek, lett rendes az évi termés.

Én ugyan azért mégis babonás dolognak hiszem az egészet, valahogy valószínűtlen az egész dolog.

A „csépai léleklátó” megjósolt utódja jelentkezett

Kunszentmártoni Híradó, 1938. (XXI.) 29. szám, július 17.

A „Magyarország” írja: *Csépa* község népe babonás tisztelettel tekint *Mészáros Mihály*, a „csépai léleklátó” sírja felé. A község intelligenciája mindeddig nem tudott megbirkózni azzal a babonával, amely Mészárost léleklátónak mondta, sőt a misztikus tévhit egyre erősödik.

Évtizedeken át nevezetesség volt a községben Mészáros Mihály, aki csordássággal kezdte, csőszködéssel folytatta, végül kapás volt, nyolcvannégy esztendő telt a faluban. Életében ezer és ezer hiszékeny ember zarándokolt hozzá, hogy halljon valamit tőle a halottak ködös birodalmából, mert az a hír járta, hogy az öreg Mészáros a „halottakkal beszél». Aki közelről ismerte a híres *csépai* embert, így mondja el az öreg léleklátó viselt dolgait:

– Már fiatal korában csodálatos dolgokat művelt, egy ízben egy Nagy Elekné nevű *csépai* asszonynak, aki jövődőt mondatott vele, azt mondta, hogy három nap múlva meghal a férje. A falu kinevette Mészáros Mihályt, mert Nagy Elek maga volt a megtestesült egészség, piros-pozsgás, életerős, jókedvű, gondtalan és vidám ember volt, – a jövődölés mégis beteljesedett, mert a harmadik nap hajnalán borotvával átvágta a nyakát és meghalt.

Ettől kezdve Mészáros Mihály megfogadta, hogy élőkről nem jövődöl többet, csak az elköltözöttekkel foglalkozik. Harminc esztendő korában nyolc napig techalászerű öntudatlan állapotban volt, a kilencedik napon felébredt és azt mondta, hogy a „halottak között járt”. Napokon keresztül nem evett, nem engedett magához senkit, akik figyelték, látták, hogy állandóan sir. Hiába kérdezték tőle, hogy mit látott, tapasztalt a halottaknál, csak így felelt: – Nem volna az jó, ha ti is tudnátok, amit én láttam. – Harminchat esztendő korában napokig ismét eszméletlen volt, az ötödik napon, halottak napján magához tért és kijelentette, hogy most már mindent elmondhat, amit odaát látott. Valósággal népvándorlás indult meg hozzá a közeli

városokból, falvakból, nemcsak egyszerű, tanulatlan parasz-
tok, munkások, hanem urak is felkeresték Mészáros, akinek
mondásairól valóságos legendák keltek szárnyra. A háború
alatt a hozzáfordulók harctéri hozzátartozóinak sorsa felől állí-
tólag megdöbbenően pontos és találó tájékoztatást adott. Egy
Rozmis Jánosné nevű asszonynak, akinek férjét holtta nyilvání-
tották, például ezt mondja:

– Nem halt meg a te férjed, hosszú idők múltán hazatér...

– 1934-ben, tizenkilenc esztendei fogság után a holtta nyil-
vánított Rozmis János csakugyan bekopogtatott *csépai* háza
ajtáján...

Mészáros Mihály saját halálát 30 esztendővel előre megjö-
vendölte. Nyolcvannégy esztendő korában három hétig szót-
lanul, étlen-szomjan feküdt az ágyán, bejósolt halála órájában
széket tétetett az ágya mellé és halála előtti percében három-
szor rákoppantott a szék támlájára... Meghalt, és aznap a *csépai*
határt rettenetes vihar verte el... Nemcsak ezt a jégverést, hanem
a harmincötös és harminchatos előző nagy jegeket is pontosan
megjövendölte a legendák szerint az öreg.

– A *csépai*ik úgy tudták, hogy Mészáros Mihály halála előtt
elmondotta, hogy utóda egy kecskeméti asszony lesz, aki őt
nem ismeri, akít ő sem látott sohasem, de aki majd kellő időben
elő fog kerülni.

– A „léleklátó” Mészáros Mihály lányának házába betop-
pant *Cibakházáról* jövet most egy Ferenczi Anna nevű asszony,
aki elmondotta, hogy előző nap álmában megjelent neki az öreg
léleklátó és ráruházta minden tudományát.

Pontosan leírta a *csépai* ember külsejét. Aki látta életében
Mészáros, az sem tudott volna külön személyleírást adni
róla. Amikor az asszonynak megmondták, hogy ő nem lehet az
utód, hiszen *cibakházi*, Ferenczi Anna elővette keresztlevelét,
melyből kitűnt, hogy – Kecskeméten született.

Ferenczi Anna első útja Mészáros Mihály sírjához vezetett.
Az asszony – Csépan úgy tudják, – azt a parancsot kapta álma-
ban az öreg Mészárostól, hogy harminchat esztendő korá-
ban szólalhat meg. Most harmincöt esztendő és a *csépai*ak
kiváncsian várják, hogy egy év múlva lesz-e „új léleklátója” a
községnek?

Tolnai Világlapja 1941. 44. szám

Tizennégy évvel ezelőtt temették el a *csépai* temetőben Mészáros Mihály szőlősgazdát. Az idős ember legénykorában csordás volt, majd amikor már néhány hold szőlőt kuporgatott össze, megházasodott. Egy villámcsapás következtében két hétig feküdt eszméletlenül. Amikor újra életre tért, léleklátással kezdett foglalkozni. Külföldről is sokan fölkeresték. 1925. a legyilkolt Ronazov-dinasztia egyik elmenekült tagja, Pavlova hercegnő is járt nála.

Temetésekor száraz akácból készült erős keresztet tűztek a síjára. Az idén ez a korhadófélben lévő száraz kereszt gyökeret eresztett és dús fürtökkel kivirágzott.

(E cikk szövegét Bálint Sándor másolta le, átengedését ezúton is köszönöm. Pavlova hercegnő látogatásáról a hagyomány nem tud.)

Irodalom

BÁLINT Sándor

1942 *Egy magyar szeptember. Orosz István önéletrajza*. Budapest.

1957 *Szegedi Szótár I-II*. Budapest.

BARNA Gábor

1973 Halottlátók Borsodban. *A miskolci Hermán Ottó Múzeum Közleményei* 12. Miskolc, 109-113.

1977 Hozzászólás. (A palóc néphit kutatása) *Nógrád megyei múzeumok évkönyve*, 37-39.

1978 Kunszentmártoni és tiszazugi szokások. *A kunszentmártoni József Attila Gimnázium Évkönyve*. Szerk.: Dobrossy Dénes – Kakuk Mátyás. Kunszentmárton, 62-64.

1979 *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén*. Budapest.

BARTA János

1977 Falu és külvilág. (Abaúji községek lakosságának falun kívüli kapcsolatairól.) *A miskolci Hermán Ottó Múzeum Közleményei* 16. Miskolc, 83-93.

BENKÓCZY Emil

1907 Egervidéki babonák. *Ethnographia* XVIII. 1907.

BERÉNYI Andrásné

1975 *Nagy Rozália a nevem.* (Válogatta, szerkesztette és az utószót írta Hoppál Mihály) Budapest.

BERZE NAGY János

1910 Babonák, babonás alakok Besenyőtelkén. *Ethnographia* XXI. 1910.

BIHARI Anna

1980 Magyar hiedelemmonda katalógus. *Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához* 6. Budapest.

BODGÁL Ferenc (szerk.)

1966 *Borsod megye népi hagyományai.* Miskolc.

BOSNYÁK Sándor

1977 A bukovinai magyarok hitvilága I. *Folklór Archivum* 6. Budapest.

CZÖVEK Judit

1978 *Halottlátók a magyar folklórban.* (Kézirat) Debrecen, DENIA: 2357.

CSISZÁR Árpád

1967 A hazajáró lélek. (A beregi nép lélekhitéből.) *A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve VIII-IX.* 159-201.

DALA József – ERDÉLYI Tamás

é.n. *Matyóföld.* Budapest.

DARVAS József

1954 *Vízkeresztől Szilveszterig.* Budapest.

DEMETER István

1948 *Hazajárnak-e a lelkek?* Szalézi Művek, hn.

DIÓSZEGI K. István

1769 *Kiosztatott talentom...* Debrecen.

DIÓSZEGI Vilmos

1953 Nem halt meg, csak elrejtett... *A Néprajzi Múzeum Adattárának értesítője* 1953. 1. sz. 42-44.

1953 Adatok a táltos révüléséhez. *Ethnographia* LXIV. 303-311.

1954 A honfoglaló magyarok hitvilága („ősvallásunk”) kutatásának módszertani kérdései. *Ethnographia* LXV.

1956 A novaji tudósasszony. *Néprajzi Közlemények* I. 58-77.

1958 *A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben.* Budapest.

DIÓSZEGI Vilmos – NAGY Ilona

1979 *Halottlátó. Néprajzi Lexikon II.* Szerk.: Ortutay Gyula.

FEKETE József

1910 Tudósasszonyok. *Ethnographia* XXI. 291-292.

FLUDOROVICS Zsigmond

1913 A matyókról. *Néprajzi Értesítő* XIV.

GÁRDONYI Géza

é.n. *Krisztus bankója. A novaji asszony.* Budapest.

GULYÁS Éva

1976 Jászdószai hiedelmek. *Folklór Archivum* 4. 7-186.

HERKELY Károly

1937 A matyók betegsége es halála. *Ethnographia* XLVIII.

HOPPÁL Mihály – KÜLLŐS Imola – MANGA János

1974 *Emlékiül hagyom...* Budapest.

KANDRA Kabos

1897 *Magyar mythológia.* Eger.

KÁDÁR Lajos

1958 *Kolomp szól a ködből.* Budapest.

é.n. *Csúdi Mihály lelke...* Budapest.

KELEMEN András

1978 A sámánizmus pszichoszociális alapjai. In: *Mítosz és történelem.*
Szerk.: Hoppál Mihály – Istvánovits Márton. *Előmunkálatok a
magyarság néprajzához* 3. Budapest, 143-148.

KODOLÁNYI János

1945 Táltos a magyar néphagyományban. *Ethnographia* LVI.

K. KOVÁCS László

1944 *A kolozsvári hóstátiak temetkezése.* Kolozsvár.

KÖRNER Tamás

1967 A magyar hiedelemmondák rendszerezéséhez. *Ethnographia*
LXXVIII. 280-285.

MOLNÁR József

1938 A halott és eltakarítása Hajdúnánáson. *Ethnographia* XLIX. 138-
148.

NYÁRI Albert

1908 A halottlátó. *Ethnographia* XIX. 93-94.

PATAKI Emil

é.n. *A csépai léleklátó ember.* (Kézirat) é.n.

Cs. PÓCS Éva

1984 Zagyvarékas néphite. *Néprajzi Közlemények* VIII.

A holtakat látó

RÓHEIM Géza

1925 *Magyar néphit és népszokások*. Budapest.

SÁNDOR Mihályné

1976 Egy bihari parasztasszony hiedelmei. *Folklór Archívum* 4. 187-283.

SZABÓ Lajos

1975 *Taktaszadai mondák*. Budapest.

TÖMÖRKÉNY István

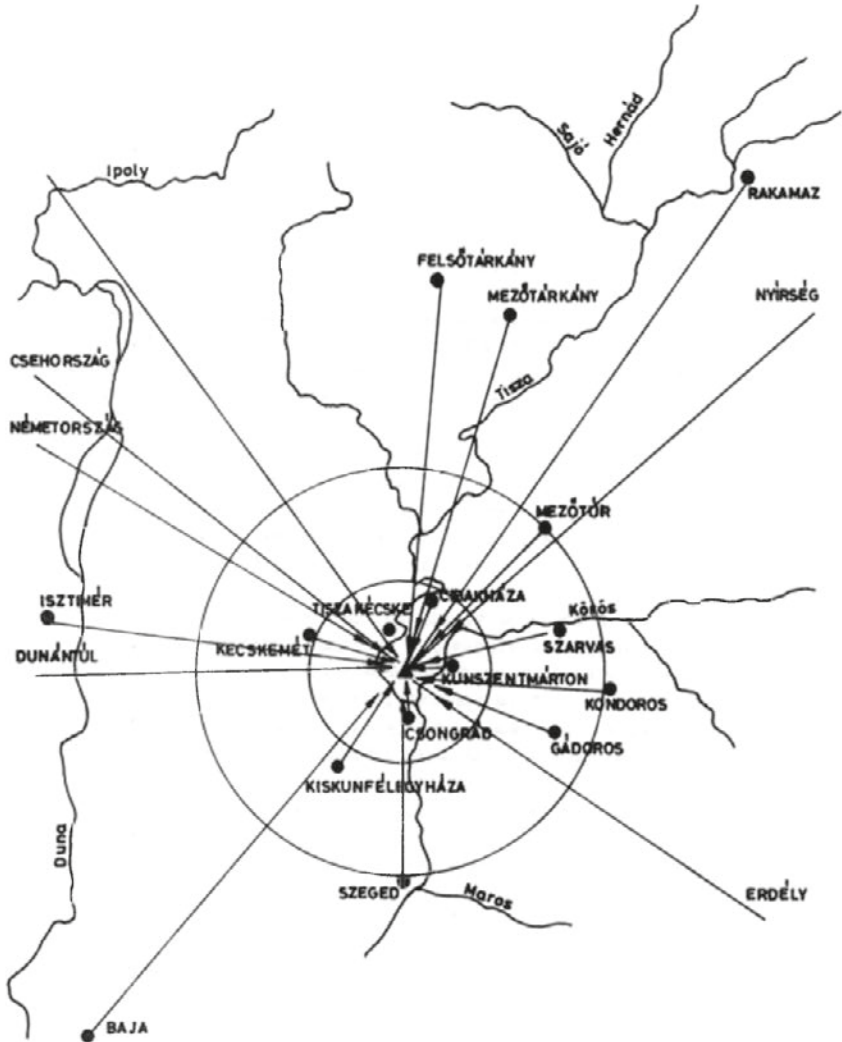
1911 A holtakat látó. In: *Ne engedjük a madarat*. Budapest.

VAJKAI Aurél

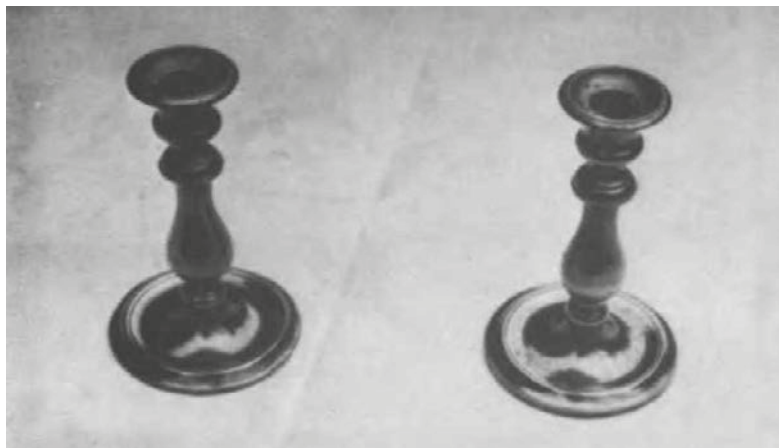
1939 Csertszegtomaj. *Néprajzi Értesítő*.

VERES Péter

1944 *Három nemzedék*. Budapest.

A csépai halottlátó ismertségi körzete

1. kép Mészáros Mihály gyertyatartói; amelyek a Mária-szobor mellett álltak

2. kép Mészáros Mihály sírja a csépai temetőben. Barna Gábor felv. 1977.

3. kép Bálint Sándor a csépai halottlátó, Mészáros Mihály sírjánál.
Barna Gábor felv. 1979.